

УДК 342.7

DOI: 10.31733/2078-3566-2021-6-691-695

**Андрій
РИБАЛКІН**[©]
кандидат
юридичних наук,
доцент

**Андрій
СИДОРЕНКО**
студент

*(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)*

ЗНАЧЕННЯ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ У МЕХАНІЗМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Здійснено теоретико-правову характеристику значення засобів масової інформації у забезпеченні гендерної рівності в Україні. Проаналізовано сучасний стан дослідження питань гендерної рівності, з'ясовано семантичні характеристики такого явища, як гендерний паритет у суспільстві. Охарактеризовано підходи до забезпечення гендерного паритету, які мають важливе значення для побудови концепції гендерної рівності у суспільстві та підтримання цієї концепції у засобах масової інформації. Проаналізовано статистичні дані реалізації гендерної рівності у засобах масової інформації як суб'єкта, який має визначальний вплив на суспільну думку щодо значення гендерної рівності та її особливостей. Виокремлено причини гендерної нерівності, одними з яких є необізнаність населення, низька правова культура та непоінформованість. Визначено, що вітчизняні засоби масової інформації характеризуються наявністю гендерних стереотипів, які мають негативний вплив на розвиток паритетності у суспільстві і державі. Зазначено, що для подолання цього явища, ефективним заходом є правове навчання основам гендерної рівності серед здобувачів вищої освіти, які вивчають курси, пов'язані з роботою у засобах масової інформації. Зроблено висновок про те, що діджиталізація суспільства зумовлює актуальність не тільки друкованих засобів масової інформації у забезпеченні гендерної рівності, але й електронних ресурсів, соціальних мереж тощо.

***Ключові слова:** гендер, гендерна рівність, засоби масової інформації, журналістика, медіа, соціальні мережі.*

Постановка проблеми. До числа найбільш актуальних проблем сучасності належить проблема гендерної рівності, подолання усталених дискримінаційних стереотипів в інформаційному суспільстві. Усвідомлення гендерних проблем і усунення різних бар'єрів, які перешкоджають формуванню рівноправних стосунків між чоловіками і жінками, сприяють створенню громадянського суспільства і правової держави.

Проблема гендерної рівності є новою парадигмою досліджень в гуманітарних науках останніх десяти років в Україні. Одним із найбільш цікавих та актуальних напрямків цієї проблеми є утвердження гендерного паритету у зв'язку з розвитком інформаційно-комунікативних технологій. Так, засоби масової інформації виступають дієвим механізмом у процесі інформування та соціального залучення громадськості до боротьби з гендерною нерівністю. Засоби масової інформації формують у суспільстві ставлення до цієї проблеми. У цьому ракурсі дотримання та захист гендерного паритету у сучасному медіа-суспільстві є не тільки способом створити в Україні демократичну

© А. Рибалкін, 2021

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-5183-5698>

kafedra_zpd@ukr.net

© А. Сидоренко, 2021

jurf@dduvs.in.ua

державу, а й змінити хід розвитку українського суспільства, пов'язаний з реалізацією ідеї гендерної рівності, з включенням потенціалу жінок в історію сучасної цивілізації.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Науково-теоретичною основою для написання статті стали праці учених, які заклали підвалини дослідження прав людини та проблем гендерної рівності, серед яких М. Баймуратов, М. Буроменський, І. Грицай, Т. Ганзицька, Н. Грицяк, О. Дашковська, М. Козюбра, О. Копиленко, А. Колодій, Т. Марценюк, Т. Мельник, К. Левченко, С. Максимов, О. Мурашин, Ю. Оборотов, А. Олійник, Н. Оніщенко, О. Петришин, В. Погорілко, С. Погребняк, І. Полховська, П. Рабінович, В. Селіванов, О. Скрипнюк, Ю. Тодика, М. Цвік, В. Шаповал, С. Шевчук та ін. З урахуванням значного наукового внеску вказаних авторів у вирішення досліджуваної проблематики, на сучасному етапі розвитку в Україні питання значення засобів масової інформації у механізмі забезпечення гендерної рівності ще не набула завершеного стану, що викликано її суперечливістю, багатогранністю та динамічністю.

Метою статті є здійснення теоретико-правової характеристики значення засобів масової інформації у механізмі забезпечення гендерної рівності.

Виклад основного матеріалу. Успішне впровадження і регулювання гендерних відносин у суспільстві передбачає утвердження цінності гендерної рівності як у суспільстві загалом, так і різних його інституціях зокрема. Це, насамперед, недопущення гендерної дискримінації, забезпечення рівної участі жінок і чоловіків у прийнятті суспільно важливих рішень (які включають не тільки питання у сфері політики, але й загалом на ринку праці), забезпечення рівних можливостей для жінок і чоловіків щодо поєднання професійних і сімейних обов'язків, унеможливлення проявів гендерного насильства тощо.

Конституція України гарантує політичні права та свободи, реалізація яких надає можливість людині брати активну участь у державному та громадському житті [1]. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» на підтвердження положень Конституції України також має норму, яка покликана урівнювати права чоловіків та жінок на законодавчому рівні. Так, згідно ст. 6 дискримінація за ознакою статі забороняється. Проте, закон передбачає виключення [2]. Тобто не є дискримінацією за ознаками статі: спеціальний захист жінок під час вагітності, пологів та грудного вигодовування дитини; обов'язкова строкова військова служба для чоловіків, передбачена законом; різниця в пенсійному віці для жінок і чоловіків, передбачена законом; особливі вимоги щодо охорони праці жінок і чоловіків, пов'язані з охороною їх репродуктивного здоров'я; позитивні дії.

Для визначення місця засобів масової інформації у механізмі забезпечення гендерної рівності, необхідно дослідити поняття гендерного паритету. Так, на думку К. Левченко гендерна рівність – це рівні права і рівні можливості для жінок і чоловіків у суспільстві, рівні умови для реалізації прав людини, участь в національному, політичному, економічному, соціальному та культурному розвитку, отримання рівних винагород за результатами участі [3, с. 306]. У словнику «Сучасне гендерне мислення» за авторством Л. Кобилянської і Т. Мельник можна зустріти таке пояснення гендерного паритету: «гендерна рівність означає однакове забезпечення рівними правами жінок і чоловіків. Зміст цього поняття включає відсутність привілеїв за статтю, заборону дискримінації, а також свободу вибору, розвитку, пошуку» [4, с. 194]. Н. Максименко пропонує визначати гендерну рівність як універсальний принцип у галузі прав людини, який наділяє осіб різних статей рівними правами та можливостями для їх участі у всіх сферах суспільного, державного та приватного життя [5, с. 552].

Найбільш важливим виявляється питання реальної реалізації процесу забезпечення політичних прав і свобод людини і громадянина в Україні в контексті гендерної рівності. Варто згадати, що у світовій практиці застосовують два підходи (концепції) щодо забезпечення гендерного паритету [6, с. 13]. Перший – це підхід формальної рівності. Його прибічники виходять з того, що на законодавчому рівні має бути формалізована рівність прав кожної особи незалежно від будь-яких дискримінаційних критеріїв, зокрема, як це зазначається у ст. 2 Загальної декларації прав людини. Другий підхід до правового регулювання питань рівності осіб залежно від їх статі є підходом істотної рівності. Він базується на визнанні соціальних і біологічних розбіжностей між чоловіком і жінкою, які не можуть бути усунені шляхом закріплення формальної рівності на законодавчому рівні, бо саме підхід формальної рівності

фактично призводить до нерівності.

У Цілях Розвитку Тисячоліття, сформованих на Всесвітньому саміті тисячоліття, що відбувся у вересні 2000 р., третьою метою зазначено: «Забезпечення гендерної рівності». Кожна ціль конкретизувалася на національному рівні. Тож завданнями, передбаченими ЦРТ, які визначила для себе Україна, є: забезпечення гендерного співвідношення на рівні не менше 30 до 70 % тієї чи іншої статі у представницьких органах влади та на вищих щаблях виконавчої влади; скорочення розриву у доходах жінок і чоловіків [5, с. 553]. Незважаючи на активну правопросвітницьку діяльність у сфері забезпечення гендерної рівності, сьогодні рівень правових знань населення щодо гендерного паритету є досить низькою, що зумовлює порушення принципу гендерної рівності. Для ознайомлення більших мас населення доцільно залучати засоби масової інформації та їх представників.

Гендерна рівність означає однакову присутність, повноваження, відповідальність та участь як жінок, так і чоловіків у всіх сферах суспільного життя, зокрема це має демонструвати медіа: ЗМІ чи Інтернет. Згідно з рекомендацією ЮНЕСКО щодо гендерного виміру плюралізму медіа, ЗМІ мають відображати реальність чоловіків і жінок у всій її різноманітності [7, с. 97]. Засоби масової інформації мають подвійний характер, вони можуть як перешкоджати так і прискорювати певні явища та зміни, метою яких є гендерна рівність. ЗМІ досить чітко відображають існуючу у суспільстві нерівність. Коли інформація транслюється через засоби масової інформації, вона стає більш зрозумілою та ефективніше сприймається населенням.

Демократичні засоби масової інформації повинні дотримуватися у своїй професійній діяльності гендерного балансу у журналістських матеріалах, неприпустимості дискримінації та сексизму, дотримуватися стандарту гендерно-чутливого медіа дискурсу [8]. Під час дослідження медіа простору варто пам'ятати, що ця сфера суспільного життя та мислення має вплив на розвиток соціальної думки в цілому. Подібна роль відіграє значний фактор в конструкції гендерного формування професій та вимог до них.

Якщо аналізувати досвід країн пострадянського простору, можемо чітко визначити, що перевага надається чоловікам. Трудовий дисбаланс в медіа сфері в поточній ситуації має латентний характер. Мається на увазі, що незважаючи на те, що більшість представницьких посад в сфері розповсюдження інформації, обіймають жінки, керівництво здійснюють чоловіки [8]. Подібний дисбаланс зумовлений багатьма факторами серед яких можна виділити наступні: заснування медіа компаній за часів, коли можливості жінки були сильно обмежені на соціокультурному рівні; штучне стримання кар'єрного розвитку жінок в медіа сфері; стереотипне мислення про жіночу думку; недосконалість трудового законодавства з питань гендерної рівності тощо.

Згідно з даним ЮНЕСКО, ситуація у світі є такою, що жінки у сфері виробництва інформації та журналістики недостатньо представлені. Сьогодні на українських телеканалах залишаються матеріали, які містять ознаки гендерної нерівності, зокрема гендерні стереотипи. За результатами моніторингу новин восьми загальнонаціональних телеканалів, десяти загальноукраїнських інтернет-видань та семи друкованих видань, жінки є героїнями матеріалів лише у 27 % випадків, що втричі менше, ніж чоловіки, а в ролі експерток – лише у 19 % випадків. Найбільше жінок як героїнь сюжетів презентовано на каналах «1+1» та «UA: Перший», як експерток – на «5 каналі», найменше жінки представлені – на каналі «112 Україна» [9]. До того ж, у ЗМІ традиційним залишається розподіл професій на традиційно чоловічі і жіночі. Наприклад, жінки в п'ять раз менше виступають у якості експертів в українських медіа. Про це свідчить дослідження, яке було проведене ГО «Інститут масової інформації» та «Детектор медіа» на замовлення Національного демократичного інституту (НДІ).

Для порівняння, сьогодні у США кількість жінок-експертів у радіофері становить лише 36 %, а у якості спікерів – 38 %. При цьому, у 2010 році ця цифра була ще меншою – 24 % і 26 % відповідно. Загальна кількість жінок репортерів, ведучих або дикторів на радіо – 26 % (чоловіків – 74 %) [9].

Науковці, які досліджують питання ролі медіа у реалізації принципу гендерної рівності, звинувачують ЗМІ та інші соціальні мережі, у тому, що вони підтримують гендерні стереотипи та висвітлюють життя жінок лише з приватної точки зору, тобто вони показують, що жінки цікавляться лише сім'єю, домашніми обов'язками, доглядом за дітьми тощо. Чоловіки ж виступають, як публічні особи, їхніми основними цілями є

робота, розвиток, самореалізація.

Значний вплив на формування масової свідомості щодо проблем гендерної рівності справляє висвітлення цих питань на телебаченні, радіо, в Інтернеті та інших джерелах, які мають велику аудиторію [10, с. 213]. Вітчизняні ЗМІ демонструють повільний перехід національного законодавства, що стосується гендерних питань, до європейських норм і передусім у сфері закріплення реальних механізмів захисту від дискримінації та відповідальності в цій сфері.

Важливою у цій сфері є рекомендація Комітету міністрів Ради Європи щодо гендерної рівності у функціонуванні ЗМІ. У рекомендації зазначається, що у закладах вищої освіти, які здійснюють підготовку журналістів, варто ввести курс гендерної рівності з першого року навчання. Це допоможе подолати гендерні стереотипи, які сьогодні характерні для нашого суспільства.

Гендерна рівність в медіа-просторі, набуваючи не менш масштабного розповсюдження через інтернет-площадки. Стрімкий розвиток комунікації створив нові можливості поширення інформації серед яких слід виокремити соціальні мережі, як окремих аспект формування концепції рівності в цілому.

Глобалізаційний курс людства поширює свій вплив на соціальне мислення по всьому світові. Великі здобутки в цій сфері принесли саме соціальні мережі, адже вони мають наступні властивості: доступність – будь яка сучасна соціальна мережа розповсюджується на безоплатній основі, тому має низький поріг до її експлуатації; масовість – наразі соціальні мережі популярне явище, тому мають велику аудиторію користувачів та спостерігачів; впливовість – завдяки тому, що інтернет-площадки мають багато користувачів, поширення окремої думки може впливати на тисячі або мільйони осіб.

Виходячи з наведених пунктів можна зробити висновок, що соціальні мережі є дієвим засобом просування ідеї та концепції гендерної рівності у суспільство. Масштабність їх впливу набуває великих значень і тому ті думки які там обговорюються або приймаються не можуть бути не помічені державою або світової спільнотою.

Висновки. Отже, питання гендерної рівності, впровадження гендерної політики в Україні, в останні роки достатньо часто ставали об'єктом уваги вітчизняних науковців. Існуючий на сьогодні масив наукових та публіцистичних робіт вітчизняних науковців з гендерної тематики дозволяє констатувати новий вимір актуальності, пов'язаний із забезпеченням рівних прав і свобод людини та громадянина в сучасній Україні, яка сьогодні намагається стати демократичною державою, включитися в глобальний процес розвитку сучасного світу через засоби масової інформації.

Дотримання принципу гендерної рівності засобами масової інформації є важливим фактором просування ідей демократичного ставлення до представників різних статей. Диктат громадської думки, що де-факто закріплений за засобами розповсюдження інформації є фундаментом дотримання гендерного паритету в суспільстві. Однак сучасне українське суспільство, незважаючи на проведення комплексних заходів щодо подолання будь-якої дискримінації, не позбавлені гендерних стереотипів, які стримують ефективну політику забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 52., ст. 561.
3. Левченко К. Б. Гендерна політика в Україні: визначення, формування, управління : монограф. Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. 344 с.
4. Мельник Т. 50/50 : Сучасне гендерне мислення : словник. Київ : К.І.С., 2005. 280 с.
5. Максименко Н. В. Гендерна рівність: проблеми становлення та дотримання. *Форум права*. 2011. № 2. С. 551–556.
6. Руднева О. М. Гендерна рівність у праві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2002. 18 с.
7. Балаласва О.Ю. Проблема гендерного балансу в українських медіа: реалії та перспективи. *Міжнародний філологічний часопис*. 2019. № 2. С. 97-103.
8. Ліончук Р. Термін «гендер» у науковому дискурсі: вітчизняний та зарубіжний підходи. URL : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Npd_2013_2_18.pdf.

9. Жук Т. В. Гендерні стереотипи в радіопрограмах. URL : https://kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/nmc.nd/student_nauka/2018-2019/zhurn_roboty/08.pdf.
10. Чернявська Л. Відображення гендерної проблематики в українських ЗМІ. *Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського*. 2009. Вип. 23. С. 199-214.

Надійшла до редакції 30.11.2021

References

1. Konstytutsiya Ukrainy [Constitution of Ukraine] vid 28.06.1996. *Vidomosti Verkhovoyi Rady Ukrainy*. 1996. № 30. Art. 141. [in Ukr.].
2. Pro zabezpechennya rivnykh prav ta mozhlyvosteyi zhinok i cholovikiv [On ensuring of equal rights and opportunities of men and women] : Zakon Ukrainy vid 08.09.2005. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy*. 2005, № 52. Art.561. [in Ukr.].
3. Levchenko, K. B. (2003) *Henderna polityka v Ukraini: vyznachennya, formuvannya, upravlinnya* : [Gender policy in Ukraine: definition, formation, management] : monohraf. Kharkiv : Vyd-vo Nats. un-tu vnur. sprav, 344 p. [in Ukr.].
4. Melnyk, T. (2005) 50/50 : Suchasne henderne myslennya [Modern gender thinking] : slovnyk. Kyiv : K.I.S., 280 p. [in Ukr.].
5. Maksymenko, N. V. (2011) *Henderna rivnist: problemy stanovlennya ta dotrymannya* [Gender equality: problems of formation and observance]. *Forum prava*. № 2, pp. 551–556. [in Ukr.].
6. Rudnyeva, O. M. (2002) *Henderna rivnist u pravi Ukrainy* [Gender equality in the law of Ukraine] : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.01 / Natsionalna yurydychna akademiya Ukrainy im. Yaroslava Mudroho. Kharkiv, 18 p. [in Ukr.].
7. Balalayeva, O. Yu. (2019) *Problema henderneho balansu v ukrayinskykh media: realiyi ta perspektyvy* [The problem of gender balance in the Ukrainian media: realities and prospects]. *Mizhnarodnyi filolohichnyi chasopys*. № 2, pp. 97-103. [in Ukr.].
8. Lionchuk, R. *Termin «hender» u naukovomu dyskursi: vitchyzniani ta zarubizhnyi pidkhody* [The term «gender» in scientific discourse: domestic and foreign approaches]. URL : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Npd_2013_2_18.pdf. [in Ukr.].
9. Zhuk, T. V. *Henderni stereotypy v radioprogramakh* [Gender stereotypes in radio programs] [in Ukrainian]. URL : https://kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/nmc.nd/student_nauka/2018-2019/zhurn_roboty/08.pdf. [in Ukr.].
10. Chernyavska, L. (2009) *Vidobrazhennya hendernoyi problematyky v ukrayinskykh ZMI* [Coverage of gender issues in the Ukrainian media]. *Naukovi pratsi Natsionalnoyi biblioteki Ukrainy im. V. I. Vernadskoho*. Issue 23, pp. 199-214. [in Ukr.].

ABSTRACT

Rybalkin A.O., Sydorenko A.A. The importance of the media in the mechanism of ensuring gender equality: theoretical and legal aspect. The article provides a theoretical and legal description of the importance of the media in ensuring gender equality in Ukraine. The current state of research on gender equality is analyzed, the semantic characteristics of such a phenomenon as gender parity in society are clarified. Approaches to ensuring gender parity, which are important for building the concept of gender equality in society and maintaining this concept in the media, are described. The statistical data of the implementation of gender equality in the mass media as an entity that has a decisive influence on public opinion on the importance of gender equality and its features are analyzed. The causes of gender inequality are highlighted, among which are public ignorance, low legal culture and ignorance. It is determined that the domestic media are characterized by the presence of gender stereotypes that have a negative impact on the development of parity in society and the state. It is noted that to overcome this phenomenon, an effective measure is legal training in the basics of gender equality among higher education students who study courses related to work in the media. It is concluded that the digitalization of society determines the relevance of not only the print media in ensuring gender equality, but also electronic resources, social networks and more. It is concluded that the issues of gender equality, the implementation of gender policy in Ukraine, in recent years have often become the object of attention of domestic scholars. The current array of scientific and journalistic works of domestic scholars on gender issues allows us to state a new dimension of relevance related to ensuring equal rights and freedoms of man and citizen in modern Ukraine, which today is trying to become a democracy, join the global development of the modern world through media. It is determined that the observance of gender equality by the mass media is an important factor in promoting the ideas of democratic treatment of members of different sexes. The dictates of public opinion, which are de facto attached to the media, are the foundation of gender parity in society. However, modern Ukrainian society, despite taking comprehensive measures to combat any discrimination, is not devoid of gender stereotypes that hinder effective policies to ensure equal rights and opportunities for women and men.

Keywords: gender, gender equality, mass media, journalism, media, social networks.